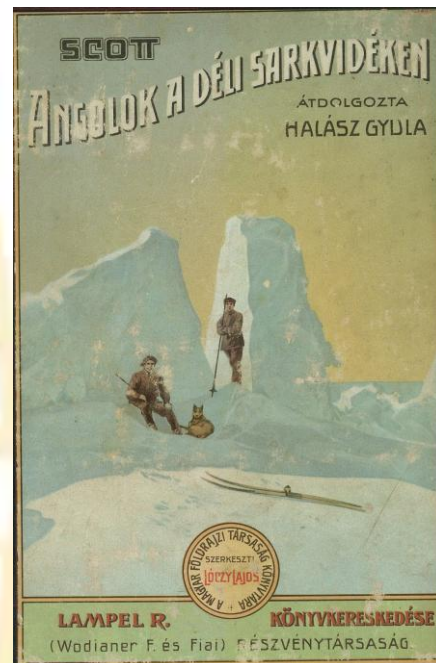

A kapitány útja

Robert F. Scott: *Angolok a déli sarkvidéken.*

Angolból átdolgozta Halász Gyula. ([A Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára], szerkeszti Lóczy Lajos.) Budapest, Lampel R. Kk. (Wodianer F. és Fiai) R. T. Könyvkiadóvállalata. 1911. 299 old.

Az idén, március 29-én, egy évszázada, hogy a déli sarok meghódítása után a jégmezőn elpusztult Robert Falcon Scott kapitány és négy társa (Henry Bowers, Edward Wilson, Edgar Evans és Lawrence Oates). Emlékük és nagyságuk előtt fejet hajtva a londoni Szent Pál katedrálisban a helyi püspök, Richard Chartres által celebrált istentiszteletet szerveztek, amelyen megjelentek Anna hercegnő, William Hague, külügyminiszter, Sir Mark Stanhope ellentengernagy, Sir David Attenborough, valamint az öt felfedező leszármazottai. David Cameron miniszterelnök üzenetében rámutatott, hogy Scott és társai hozzájárultak a megismerés horizontjának kiszélesítéséhez azáltal, hogy az emberiség figyelmét felhívták a fehér kontinens jelentőségére, hősies áldozatuk nem volt hiábavaló. *Biztos vagyok abban, hogy a kapitány és társai büszkék lennének tudván, hogy a brit tudósok jelenleg is Antarktisz kutatásának élén járnak azzal, hogy felfedezték 1985-ben az ózonlyukat, valamint az idén, az Ellsworth-tó kutatási projekt keretében tovább gazdagították ismereteiket a jégtakaró tulajdonságait tekintve* – zárta üzenetét a miniszterelnök.

E centenárium kapcsán, Scott kapitányra emlékezve a továbbiakban ejtsünk néhány szót a magyar nyelven 1911-ben megjelent első – 1901-1904 között lezajló –, kevésbé ismert, úgynevezett. Discovery-expedícióról szóló kötetről.

A XX. század elején Nagy-Britannia megnyerve a búr háborút elérte birodalmának legnagyobb kiterjedését. A földgolyón alig létezett még egy-egy „inkognitóban” maradt fehér folt. Ugyanakkor a földrajzi felfedezések történetében oly gazdag hagyományokkal rendelkező országban a közvélemény újabb eredményeket várt el. Így terelődött a figyelem a még ismeretlen sarkvidékek felé.

A sarkkutatások megszervezése és az újabb és újabb expedíciókhoz szükséges anyagi háttér biztosítása – ahogy Scott is megírja – Sir Clements Markham, a Royal Geographical Society titkárának érdeme volt. A kutatások célja elsősorban tudományos jellegű – mágnesességi vizsgálatok, geológiai és szeizmológiai kutatások, zoológiai megfigyelések, a tengerjárásának és az áramlatok feltérképezése, a jégviszonyok és a jégmozgás észlelése, az ember alkalmazkodásának felmérése, illetve az időjárási viszonyok pontos följegyzése képezte a sarki expedíciók feladatát –, de az Union Jack kitűzése jelezte hódítás sem volt elhanyagolható szempont.

Maga Scott kapitány érdekes módon kapcsolódott be a sarkkutatóba: Clements Markham, egy nyugat-indiai vitorlásverseny – számára ismeretlen – győztesére rámutatva kijelentette, hogy *ez a fickó egy új földrészt fog meghódítani Britanniának*. E győztest Robert Falcon Scottnak hívták. Ekkor ismerkedtek meg, majd e két karakteres jellem barátságának kiteljesedése következtében kapta meg a kapitány a felkérést a délvidéki expedíció vezetésére.

A kötet anyaga Scott naplójára épül. Adolph Washington Greely amerikai sarkkutató és meteorológus, a sarki fölfedezések történetírója megjegyzi, hogy ha valaki fogalmat akar kapni a sarki utazások igaz természetéről, csakis az eredeti naplókhoz kell fordulnia. Tény, Scott könyvében az olvasó *találni fog történeteket hajókról, amelyek a jég fogságában vergődnek nem hónapokig, hanem évekig; zajló jégről és jégmezőkről, amelyeknek kiterjedéséről, vastagságáról és roppant tömegéről a leírás csak halvány képet nyújthat; csónakutakról, amelyeken csak az állandó éberség háríthatja el a minden pillanatban fenyegető halált az úszó jéghegyek és torlódó jégtáblák között; szárazföldi menetelésekről, amikor kimerült emberek havon, sziklán, vérnyomokat hagyva vánszorognak tova; szánutakról össze-vissza dobált jégrögökön keresztül, amelyeken nemes hősök végső erejükkel a vontatókötélnek feszülve bukácsolnak tovább, mert egyiküknek kidőlése valamennyiüket vesztiükbe sodorná; magányról és egyhangúságról, amely az állandó sarki napfény mellett is félelmetes, de csaknem megőrzítő a véget nem érő sarki éjszaka hónapjaiban; csöndről, amely magában is rémítő, de még döbbenetesebb, amikor ijesztő természeti tünemények kísérik hangtalanul riadt szemünk előtt; sötétségről, amely oly szünet nélkül való és oly áthatatlan, hogy a zaklatott elme már-már kétségek közt hányódik: vajon a természet rendjén visszatér-e még valaha a Nap, avagy talán a világ kizökkent pályájából a csillagrendszerek univerzumában; hidegről, amely oly dermesztő, hogy pillanat alatt elhal a védtelen testrészt; ... nélkülözésekről, amelyek elsenyvesztik a testet és elsorvasztják a lelket; csalatkozásról mindenben, nemcsak élelemben, tüzelőben, ruhában és menedékben, – mert hiszen az ilyesfélék megfogyatkozása előrevetíti árnyékát a sarki utazásokon – hanem a tervekben és várakozásokban való keserű megcsalattatásról, amelynek nyomában a kétségbeesés jár óhatatlanul...*"

A szerkesztő előszavában, Lóczy Lajos a következőket írja: *Scott kapitány a közelmúlt napokban indult újra a Terra Nova hajójával a déli tengerekre. Mire ez a könyv az olvasó kezébe kerül, már talán partra is száll az örökké gőzölgő Erebus és Terror vulkán közelében, azon a földön, amelyről a brit nemzet lelkes ünneplése közben alig néhány éve tért haza. Alkalmam volt a télen megismerkednem a hírneves utazóval. Csodálattal töltött el az egyéniségéből kisugárzó energia. Érdeklődéssel és gyönyörűséggel szemléltem az expedíció előkészületeinek munkáját. Éreznem kellett azt a hősiességet, amellyel ezek a lelkes harcosok hadba szállanak – mert hiszen hadviselésnél nehezebb és kockázatosabb az ő vállalatuk –, s bámulnom azt az erkölcsi és anyagi áldozatkészséget, amellyel a brit társadalom és kormány felkarolja a hasonló nagyjelentőségű vállalkozásokat. Oh, mily eltörpülőnek láttam és éreztem én akkor a erőinket!...*

Scott könyvében több érdekességet fog találni az olvasó, mint bármely más sarkvidéki munkában. Nemcsak az expedíció tudományos munkálkodásáról nyújt áttekintést ez a könyv. Minden lapja csupa esemény. Érdekesítő, nem egy helyen vérfagyalagó események izgató története. A déli tengerek kegyetlen viharai, a zajló jég ezernyi fenyegető veszedelme, a magas hegységek és szárazföldről lenyúló óriási jégárak, az ezer kilométer hosszan kanyargó titokszzerű jégfal, egymásután vonulnak el előttünk s nem tudjuk, az elbeszélés drámai erejét, a leírások festőiségét és költői emelkedettségét csodáljuk-e inkább, avagy azt a pszichológiai élelátást, amellyel megeleveníti s megérteti velünk a szerző az élettelen, síri világba száműzött utazók lelki életét.

A könyv 19 fejezetre tagolva kronológiai sorrendben mutatja be az expedíció három évét: az expedíció előkészítésével kezdődik és az angliai Wight-szigetre történő érkezéssel végződik.

A szerző részletesen leírja a Discovery elkészültének mozzanatait, majd az expedíciónál használt eszközöket (navigációs műszerek, sí- és szánkófelszerelés, sátrak és hálósákok, hidrogénnel töltött léghajó stb.), a ruházatot, a három éven át fogyasztott élelmiszereket, a tudományos megfigyelésnél használt műszereket. Közben megismerkedünk a mindennapi rutinszerű tevékenységekkel. Megtudjuk azt is, hogy a nehéz körülmények közt *a munkában töltött fáradtságos órák után minden ember football-játékra sereglett össze a jégen, ahol bőséges hely és pompás talaj volt a játékra.*

A két hosszú és sötét tél egyhangúságát a sok munka mellett különböző programokkal próbálták elűzni (például a South Polar Times havi folyóirat és annak mellékletének Shackleton általi írása, szerkesztése, nyomtatása, a Royal Terror Theatre sikeres működtetése, vitaestek szervezése stb.). A téli hónapok monotonosságát csak az a tudat enyhítette, hogy *minden egyes nap közelebb hozott bennünket a várva-várt tavaszhoz és ahhoz a naphoz, amikor majd duzzadó reménységgel telve indulunk el azokon a soha nem tapasztalt utakon, amelyek ajtónk előtt futnak össze s a titokzatos ismeretlenben tűnnek tova szemünk elő* – írja Scott

A tudományos megfigyelések igen széles spektrumot ölelnek át, megemlíthetők az árapály-mérések, a mágnességi és szeizmológiai megfigyelések, a kétszáznál több hegycsúcs magasságának és földrajzi koordinátáinak meghatározása, a beszerzett ásvány- és kőzetgyűjtemény, a barrier jégének napi egy méterrel északra történő mozgásának felfedezése, a szárazföldi jéggel kapcsolatos megállapítások, a túlhűtött víz tulajdonságainak feljegyzése, és nem utolsósorban az optikai jelenségek (például aurora australis) leírása. Jelentős továbbá a mai klímaszkeptikusok által is figyelembe veendő megállapítás, mely szerint egyrészt *érdekes és meglepő, hogy Ross hatvan évvel előbb nem látott hómentes területeket a Terror lejtőjén.* Ross ottjártakor ugyanis sokkal magasabbnak mérte a Nagy Jégfalat, mely Scott szerint már csak alig néhány méterre emelkedett ki a víz tükre fölé, és a Ross emberei által észlelt sűrű jégzajlás sem volt észlelhető. Muzeális jelentőséggel bír továbbá a rengeteg fénykép, többek közt a Shackleton által a léghajóból készített fotók.

Igen érdekesek a megtett utakról szóló leírások. Scott két szárazföldi expedíción vett részt: az elsőt Wilson és Shackleton kíséretében 1902. november 2. és 1903. február 3. között az úgynevezett déli úton áthaladtak a 79. szélességi körön, tehát délebbre jutottak, mint mindaddig bárki más, és útjuk végén a 82° 16' és 82° 17' szélességek között sátoroztak. Ezen az úton a csoport tagjai emberfeletti erővel küzdöttek a hideg, a távolság, az éhség, a kimerültség és a betegség (hóvaktság és skorbut) ellen.

A kapitány második útja a következő nyáron zajlott le, amikor Evans és Lashly társaságában nyugati irányba indultak, céljuk a Viktória-föld belseje volt. Ezen az úton, igen viszontagságos körülmények között, gyakran az életüket kockáztatva, 59 nap alatt 1166 kilométert tettek meg, 2700 tengerszint feletti magasságig értek el, többek közt kilenc napot töltöttek a sátrukban mozdulatlanul mínusz 36-39 fokban az erős vihar következtében, valamint a hegymászások miatt a *jégsivatagban* megtett szintkülönbség összességében meghaladta a 6000 métert. *Ha meggondoljuk, nem is az a félelmet gerjesztő ebben a félelmet gerjesztő képben, amit szemünkkel átfogunk – elvégre is nem látunk egyebet egy puska lövésnyi hullámos, hófedte tréségnél – hanem annak tudata, ami a szemhatáron túl van. Tudjuk, hogy száz meg száz, talán ezer meg ezer kilométerre terjed ez a rettentő pusztaság. Az egyformaságba belefáradt szemnek nincsen pihenője sehol. Sem fa, sem fű, sem semmi élőlény, avagy csak élettelen szikla nem zavarja az érintetlen hónak ezt a rémületes, határtalanba vesző birodalmát. Mérhetetlen idők óta semmi változás. És újabb mérhetetlen időnkig így marad tovább minden változatlanul. És mi, apró emberi rovarok, elindultunk, hogy meghódítsuk ezt a borzalmas sivatagot* – jegyzi le Scott.

Shackleton.

Scott.

Wilson.

A DÉLI CSOPORT.

További utakról – Armitage keletre és a Ross-szigetre vezető, valamint nyugati irányba, a Mc Murdo szoroson át a Prince Edward *rettentő hegyvidéken* túli területre irányuló, illetve Royds délkeleti, Barne és Mulock rövidebb körútjairól – és ezek eredményeiről is kapunk leírást (többek közt a barrier szintjének változásáról, Wilson állattani és geológiai megfigyeléseiről, a Császár-pingvinek és a havasi viharmadár szokásainak lejegyzéséről, a jégárak mozgásának feltárásáról, az Erebus és a Terror vulkáni kitöréseivel kapcsolatos észrevételekről, a jéghegyek tulajdonságainak felfedezéséről).

A kötetet a bevezetésben tárgyalt délsarki felfedezések története, továbbá 75 kép, 47 melléklet teszi színesebbé, míg a két térkép az olvasó térbeli tájékozódását könnyíti meg.

A szerző a megérkezés napjával zárja művét: *Ennek a szép napnak tiszta örömét a ború egyetlen könnyű árnya homályosította el: az a gondolat, hogy szét kell szélednie a kicsiny csapatnak, amely oly hűséges egyetértésben élt és munkálkodott együtt a Discovery, és elszakadt közöttünk a kötelék, amely oly szoros barátságban egyesített bennünket. De ha el kellett is következnie a búcsú órájának, érezzük és tudjuk, hogy találkozásaink későbbi évek múlva is fel fogják újítani a régi barátságot és fölébresztik lelkünkben életünk legszebb emlékeit.*

Géczi Róbert, Kolozsvár